

НАЦІОНАЛЬНІ СІЛЬСЬКІ РАДИ НА ПОДІЛЛІ в 1920-1930-х рр. ХХ ст.

У даній статті робиться спроба проаналізувати процес утворення в подільському регіоні національних адміністративно-територіальних одиниць, показати їхню роль в економічному та соціально-політичному житті меншин Поділля.

За даними перепису 1923 року та опису районів (1924) у Подільській губернії разом з українцями проживали росіяни, євреї та поляки. Зазначались окремі поселення німецьких та чеських колоністів. Зокрема, чисельність єврейського населення 343303 або 22,1% від усіх євреїв, що проживали в Україні, а поляків у регіоні нараховувалося 71670 або 23,1% від польського населення республіки¹. Проте дані про польське населення дуже приблизні через те, що частина поляків з огляду на недавню радянсько-польську війну боялась заявити про свою національну приналежність. Певною перешкодою в обліку польського населення також була двомовність, змішаність понять "поляк" і "католик", наявність так званих "українців католиків"². Водночас частина переписувачів вважала, що в Україні проживають лише українці.

Складне соціально-політичне, економічне становище в місцях проживання національних меншин поставило перед урядом України завдання організації спеціальних органів, які б могли вирішувати життєві проблеми різних національностей. У квітні 1921 року президія ВУЦВК організувала Відділ національних меншостей при НКВС, який мав підвідділи - єврейський, польський і німецький.

У ЦК КП(б)У було утворено Центральне бюро німецьких секцій, до якого входили п'ять чоловік та польське бюро в складі 6 осіб. При губернських партійних комітетах тоді ж з'явилися польські відділи. Зокрема, до складу польського відділу Подільського губкому КП(б)У входили Наумович (завідувач) та Пашковський (секретар)³.

У серпні 1921 року при Народному комісаріаті освіти утворено Раду національних меншин.

Ці організаційні заходи започатковували перші кроки коренізації державного апарату, концепція якої була розроблена і ухвалена XII з'їздом ВКП(б) у квітні 1923 року. Нею передбачалося висунення в партійно-державний апарат представників корінного населення, а також представників інших національностей, що компактно проживали на території України, ведення діловодства в офіційних установах рідною мовою, організація навчання, діяльність

закладів культури, випуск періодичних видань та книжок мовами корінних національностей.

Зокрема, 1923 року керівництво і відповідальність за роботу серед національних меншин в Кам'янецькому окружному виконавчому комітеті було покладено на Генріха Леоновського, який володів сімома мовами національних меншин, а для роботи серед єврейського населення призначено Перекальського⁴.

Про перші кроки діяльності державних органів у вирішенні проблем національних меншин Поділля дізнаємося із звітів уповноважених. Так, у вересні-жовтні 1923 року серед польського населення Кам'янецької округи було проведено 4 безпартійні конференції, на яких розглядалися питання міжнародного становища, єдиного сільськогосподарського податку, стану національних меншин у державі, навчання на рідній мові, утворення польських трудових шкіл тощо. За звітний період обрано 29 уповноважених у Купинському, Дунавецькому та Чемеровецькому районах. Було розв'язано питання виділення приміщень для польських шкіл в м.Жванець та в с.Кутківці Чемеровецького району. Надано допомогу 8 єврейським сім'ям Новоушицького району в організації сільськогосподарського колективу та кустарям, які обкладались непосильними податками. Питання оподаткування було винесено на розгляд окрвиконкому. Крім зазначених заходів, проводилося обстеження населених пунктів, де проживали національні меншини⁵.

Акцентуючи свою увагу на роботі серед єврейського та польського населення, окрвиконкоми звертались до відділу нацменшин НКВС з пропозиціями розробки округової мережі уповноважених з роботи серед нацменшостей, підготовки вичерпного інструктивного матеріалу для розсилки на місця та виділення, за погодженням з комісією, кількох населених пунктів (сіл та містечок) для налагодження зразкової роботи серед меншостей з подальшим вивченням їхнього досвіду. Як правило, уповноважені національних меншин обирались на зборах та конференціях. Наприклад, конференція польського населення Смотрицького району, яка проходила 24 лютого 1924 року, обрала 7 уповноважених⁶. У цілому по Кам'янецькій округі було обрано 41 уповноваженого польського та 21 - єврейського населення⁷.

29 квітня 1924 року постановою Президії ВУЦВК ліквідується відділ національних справ НКВС УСРР і створюється Центральна

комісія у справах національних меншин (ЦКНМ) при ВУЦВК, в яку входили голова і п'ять її членів, що призначалися Президією ВУЦВК⁸.

На місцях, в округах і районах роботу організували і проводили комісії, бюро або секції національних меншин, в які, крім штатних працівників, входили інструктори у справах національних меншин.

Не чекаючи твердих вказівок ВУЦВК, Президія Подільського губвиконкому своїм рішенням 14 вересня 1924 року утворила губернську комісію Нацмен⁹. Рішення губвиконкому передбачало утворення округових комісій під керівництвом члена президії ОВК з представників більшості нацменшин округи. В районах керівництво роботою серед національних меншин покладалось на члена РВК, який відповідав за культурно-освітню роботу. Крім штатних працівників, роботу серед національних меншин організували особи на громадських засадах, а також призначались уповноважені.

Лише в листопаді, після роз'яснення ВУЦВК, була остаточно сформована губкомісія Нацмен у складі голови Голуб'ятникова, секретаря Тверського та членів Лейканда, Алека та Крижановського¹⁰. Були визначені чіткі рекомендації Проскурівському, Кам'янецькому, Вінницькому окрвиконкомам щодо організації комісій Нацмен у складі двох штатних робітників від єврейської та польської секцій і голови комісії - члена Президії ОВК; Гайсинському, Могилівському та Тульчинському окрвиконкомам рекомендовано до складу комісії включити одного штатного працівника від єврейської або польської секцій під керівництвом голови комісії - члена Президії ОВК. Зокрема, Комісія Нацменшин Кам'янецької округи була організована 15 листопада 1924 року в складі голови, члена президії ОВК Лашинкова, заступника голови уповноваженого Нацмен з польської лінії Рибицького і секретаря, завідуючого євробюро округкому Крмнева¹¹.

Вивчення аналітичних матеріалів апарату Уповноваженого народного комісаріату закордонних справ СРСР в УСРР, Центральної комісії національних меншин та відповідних документів Бюро Нацмен округних виконавчих комітетів дають можливість проаналізувати соціальний стан національних меншин губернії.

Як переконаємося, в різних округах єврейське населення формувало особливу соціальну структуру. Так, у Кам'янецькій окрузі 82% були торгівці, 5% - бідні кустарі, 2% - заможні елементи, а решта 11% - члени різних спілок. У Шепетівській окрузі - 35,4% - торгівці, 26,1% - бідні кустарі, 17,4% - члени різних спілок, 19,6% - біднота і люди без визначених професій і 1,5% - населення, яке займалось сільським господарством. Торгівці, не маючи

змоги сплачувати величезні податки, емігрували через Румунію та Польщу до Канади. Поодинокі випадки міграції мали місце серед кустарів та ремісників¹².

Щодо польської національної меншості, то необхідно зауважити, що переважну більшість польського населення "складало селянство, яке в більшості незаможне і середняцьке і тільки обмежена частина так званої "шляхти заградової" може бути зарахована до куркулів. Останні відрізняються від середняків і решти селян лише збереженням своїх традицій і походження, проте в економічному відношенні це ті ж дрібні землевласники, які давно підпали під процес класової диференціації. До дуже незначного прошарку відносилось міщанство в містах і містечках, а також робітники цукрових, деревообробних, металевих, насинєвих і суперфосфатних заводів, залізничного транспорту і сільськогосподарської промисловості"¹³.

Залучаючи населення до соціально-економічного та культурного життя, у місцях компактного проживання національних меншин створювалися адміністративно-територіальні одиниці. Законодавчою основою національного районування була постанова РНК УСРР від 29 серпня 1924 року "Про виділення національних районів і рад"¹⁴, яка визначала порядок утворення національних районів і сільрад.

Доцільно зазначити, що на першому етапі організація національних сільських рад проводилась у тих населених пунктах, де єврейське та польське населення становило абсолютну більшість, а в інших селах домагалися його представництва в органах влади. Так, під час виборів на Поділлі 1924 року передбачалось організувати польські сільради у восьми населених пунктах Проскурівської, Кам'янецької та Вінницької округ. В дійсності вони були утворені в селах Зеленці, Мацьківцях, Шаровеча та Гречанах (Проскурівська округа), Погорілій (Вінницька округа). У Кам'янецькій окрузі було проведене неправильне об'єднання українських рад з польськими. Дії окружної комісії нацменшин були анульовані рішенням окрпарткому до нових перевиборів¹⁵.

Як переконаємося, IV сесія ВУЦВК 8-го скликання (15-19 лютого 1925 року) стала тим каталізатором, який прискорив процес утворення національних районних і сільських рад. У постанові за доповіддю Центральної адміністративно-територіальної комісії (ЦАТК) "Про низове районування" була знижена раніше встановлена норма населення для утворення національних сільрад із 1000 до 500 жителів, а для районів - з 25000 до 10000 чоловік. Крім організаційних заходів, вагомий вплив на польську меншину мало Звернення делегатів-поляків ІХ Всеукраїнського з'їзду Рад, опубліковане в газеті "Серп" 24 травня 1925 року, яке закликала польське населення до утворення самос-

тійних національних сільрад, активізації його роботи в соціалістичному будівництві¹⁶.

Для вирішення завдань з організації національних сільрад губернський виконавчий комітет та губбюро нацменшостей 20 травня 1925 року надіслали окрвиконкомам лист, в якому передбачались заходи щодо організації цієї роботи. Пропонувалося негайно провести обстеження населених пунктів, де проживають національні меншини, скласти списки тих поселень, в яких буде можливість утворити національні сільради. Загальним зборам рекомендовано виявити бажання громадян виділитись в окрему національну сільраду, протоколи яких необхідно було розглянути на засіданні президії райвиконкому із конкретними мотивованими висновками направити в окружні та губернські органи¹⁷. Подальший розгляд справ здійснювала Центральна адміністративно-територіальна комісія і остаточно національні сільради затверджувалися Президією ВУЦВК.

• На Президії ВУЦВК 9 вересня 1925 року був заслуханий звіт ЦАТК про розширення мережі сільрад на Україні і затверджений план цієї роботи. Наголошуючи на важливості прийнятих рішень, заступник голови ЦКНМ Кантор, секретар Піотрович у своєму листі до окружних бюро національних меншин від 17 вересня 1925 року писали: "ЦКНМ пропонує приймати саму активну участь в роботі Окрвиконкому при складанні ним проекту розширення сітки сільрад з тим, щоб там, де надається можливість, утворювати національні сільради, так як після затвердження проекту ВУЦВК виділення нацсільрад буде пов'язано з певними незручностями чисто технічного характеру... Крім того, при складанні плану розширення сітки сільрад потрібно мати на увазі виділення містечкових рад, для чого потрібно відокремити від містечок ті села, які до цих пір входили разом із містечками до однієї сільради"¹⁸.

Враховуючи побажання ЦКНМ, були здійснені повні кроки по організації національних адміністративно-територіальних одиниць. Так, кількість національних сільських рад на Поділлі в 1925 році збільшилась на 25. У Шепетівській окрузі були утворені 2 чеських, 3 німецьких та 11 польських сільських рад. У Вінницькій окрузі були організовані 3 селищні та одна сільська єврейські ради, а у Кам'янецькій – 10 єврейських сільрад і одна селищна – у Деражні Проскурівської округи¹⁹.

Доцільно зазначити, що в Україні у 1925-1926 роках вперше проводилась виборча кампанія до рад рідною мовою. З цього приводу голова Всеукраїнського ЦВК Петровський, т.в.о. секретаря ВУЦВК Гаврилин у своєму листі від 24 листопада 1925 року до окрвиконкомів та окрвиборкомів писали:

1. "Відчитну кампанію про діяльність Рад минулого скликання широко поставити серед нацменшостей і проводити де тільки можна на мові нацменшостей.<...>

<...>3. До підготовчої роботи по перевиборах притягти всіх представників нацменшостей. Забезпечити видання на рідній мові всієї перевиборчої літератури, зокрема, об'яви, плакати й інші.<...>

<...>5. Вжити заходів, щоби до початку виборів пройшло оформлення, виділення національних сільських та селищних рад (у бувш. містечках міського типу) було закінчено..."²⁰.

Відповідно до листа ВУЦВК вводилися до виборчих комісій представники від національних меншин. Так, до складу Кам'янецького окрвиборчкому були обрані члени окружного бюро національних меншин: по польській лінії Войцеховський, по єврейській – Колпакчі²¹. У Шепетівському окрвиборчкомі інтереси польського населення представляв член окрбюро нацмену Гамірович, а єврейського – Сташко²². В районах, де мали організуватися національні сільради, утворювалися райвиборчками, в які входили представники нацменшостей, а в населених пунктах, в яких передбачалась організація національних рад – обирались виборчками даної національності.

Видавнича робота передвиборчої кампанії була направлена на широке висвітлення виборів. Зокрема, у Кам'янецькій окрузі було видруковано понад 3 тисячі екземплярів настінних гасел та наказів на польській та єврейській мовах. Розповсюджено 50 тисяч карток мовами національних меншин. Окружний виконавчий комітет надрукував свій звіт польською та єврейською мовами. Це дало можливість 13 національним місцевим радам заслухати звіти окрвиконкому на рідній мові. Звіти райвиконкомів на національних мовах було заслухано у 4 районах²³.

Зазначені заходи в значній мірі забезпечили організацію національних рад та успішне проведення в них виборів. У 1926 році в округах Поділля, як засвідчують дані таблиці, працювали 36 польських сільрад.

Назва округу	Кількість польських сільрад	В них польського населення	% охоплення польськими сільрадами польського населення округи
Вінницький	1	1100	4,5
Кам'янецький	8	5757	21,2
Проскурівський	12	16803	38,2
Шепетівський	14	14470	28,3
Тулчинський	1	953	12,2

Цілком очевидно, що робота щодо залучення польського населення до національних сільрад не повністю відповідала тогочасним вимогам. У звіті IV Всеукраїнської конференції Польбюро ЦК КП(б)У зазначено, що ступінь охоплення всього польського населення УСРР польськими сільрадами складала 35%, в той час як 65% поляків не входили до національних адміністративно-територіальних одиниць. У Вінницькій окрузі був найнижчий відсоток (4,5%) охоплення поляків національними сільрадами. Доцільно відзначити, що польські сільради... "як правило, виділялись тільки в тих селах, де поляків проживало не менше 70% (відсоток польського населення в середньому в усіх польських сільрадах становить 78,1%)... більша половина із вказаних вище 65% польського населення проживає в тих селах, де поляки складають від 35 до 65% від усього населення"²⁴.

Звіти окружних бюро національних меншин дають нам змогу переконатися, що національні сільради в основній своїй масі запрацювали. Їхні зусилля були спрямовані на реалізацію тих проблем, що виникали в населених пунктах. Як правило, це були проблеми благоустрою містечок, правильного землекористування, організації роботи всіх форм кооперації (сільськогосподарської, кредитної, споживчої) та оподаткування. Місцеві органи радянської влади координували роботу культурно-освітніх закладів, проводили записи актів громадського стану. До речі, в єврейських сільрадах усі державні зобов'язання виконувались в основному вчасно, значно активніше працювали комісії, ніж у змішаних адміністративно-територіальних одиницях²⁵.

У 1927 році на території подільського регіону працювали 44 польських сільради, в яких проживало 42951 чоловік польської національності. У Вінницькій окрузі – 2 сільради у Тиврівському районі, де проживало 1223 поляки, у Кам'янецькій – 10 сільрад у Віньковецькому, Довжоцькому, Дунаєвцькому, Маківському, Миньковецькому, Новоушицькому і Смотрицькому районах, в яких проживало 13798 поляків. Одна польська сільрада Барського району Могилівської округи нараховувала 777 чоловік польського населення. У Проскурівській окрузі було організовано 15 сільрад у Войтівецькому, Волочиському, Вовковиньцькому, Городоцькому, Проскурівському, Фельштиньцькому, Юриньцькому, Летичевському, Михайльпільському й Черноострівському районах, де мешкало 20734 чоловіки. В одній сільradі Брацлавського району Тульчинської округи об'єдналось 778 жителів польської національності. У Шепетівській окрузі діяло 14 сільрад Анопільського, Антонінського, Базалійського, Грицівського, Красилівського, Плужнянського, Полонського, Славутського та Судилківського районів, де проживало 12920 чоловік.

У цей же період на Поділлі єврейські сільські та селищні ради були утворені в 50 населених пунктах, в яких проживало 95088 чоловік. Зокрема, у Кам'янецькій окрузі працювало 9 сільрад Воньковецького, Зіньківського, Ляцькорунського, Миньковецького, Новоушицького, Орининського, Солобковецького, Староушицького та Чемеровецького районів і одна селищна рада Дунаєвцького району, в яких проживало 18485 чоловік. У Проскурівській окрузі були організовані 11 єврейських селищних та сільських рад Волочиського, Деражнянського, Меджибізького, Старосинявського та Станівського районів, де проживало 23052 євреїв. На території Красилівського, Старокостянтинівського та Теофіпольського районів Шепетівської округи діяло 3 єврейських сільрад, в яких мешкали 4755 чоловік. У Тульчинській окрузі працювали 11 селищних та одна сільська рада, в яких проживали 25221 чоловік єврейського населення, а у Вінницькій окрузі було утворено 7 єврейських сільрад, в яких мешкало 13722 чоловіки. Могилівська округа нараховувала 7 єврейських сільрад та одну селищну, де проживало 9853 чоловіки²⁶.

Найбільше польського населення проживало у Гречанській сільradі Проскурівської округи (3656 чол.), Буртинській Шепетівській округи (3161 чол.). Серед єврейського населення найбільш чисельними були Дунаєвцька селищна рада - 5992 чол. та Зіньківська 2965 чол. Кам'янецької округи.

Організація національних рад дала певні позитивні наслідки. В першу чергу вибори активізували, у великій мірі, населення національних меншин. Доцільно зазначити, що свідченням цього є участь його в організації КНС, вимоги щодо відкриття національних шкіл, організації хат-читалень, пунктів по ліквідації неписьменності, зацікавленість землевлаштуванням та участь у виборах. Єврейське та польське населення виявляло значно вищу активність, ніж національні меншини інших регіонів України під час виборів місцевих рад.

Заради об'єктивності необхідно зазначити, що робота національних рад не відрізнялась від праці загальних сільських рад. Національні ради, які реорганізувались з українських, працювали в основному задовільно. В багатьох з них була відсутня система плановості, вони перебирали на себе функції комісій, засідання проводились нерегулярно, зв'язок з виборцями здебільшого був формальний. У справі організації роботи національних сільрад на рідній мові було багато непорозумінь і чимало перешкод. Головна причина крилася в тому, що секретарі рад недостатньо володіли мовою, а певна частина з них була зовсім не підготовлена до цієї роботи. Враховуючи ці обставини, ЦКНМ упродовж трьох років організувала навчання секретарів національних сільрад на

десятиденних курсах, які дали можливість підвищити свій фаховий рівень 1065 працівникам із 1089 секретарів.

Поряд з цим необхідно зауважити, що райвиконкоми у своїй роботі не завжди враховували національні моменти в діяльності сільрад. Переконалим доказом цього є те, що з їх "легкої" руки спеціально підготовлені на курсах секретарі рад направлялись на іншу роботу і цим самим оголяли національні сільради²⁷.

Ці факти, як і відсутність форм документації та книг на рідній мові, теж негативно позначалися на загальній роботі національних рад. Окружні виконавчі комітети об'єктивно оцінювали ситуацію в національних селах. Підтвердженням цього може бути резолюція окружної наради польпрацівників Кам'янецької округи, в якій відзначалося, що "...сільради не досить виконують одне із основних своїх завдань, а саме розв'язання біжучих справ сільського життя, побуту й будівництва, що негативно відбивається на зміцненні авторитету сільрад як громадського політичного центру села"²⁸.

Безперечно, робота новостворених польських сільських рад оцінювалась по-різному, і, в першу чергу, це пояснювалось неоднаковими умовами і можливостями їх розвитку та коротким часом існування. Саме тому, виконуючи постанову X Всеукраїнського з'їзду Рад у частині поліпшення роботи національних адміністративно-територіальних одиниць, президія ВУЦВК 31 травня 1927 року ухвалила провести огляд роботи польських сільрад з 15 серпня по 15 жовтня 1927 року. Підкреслюючи його важливість, голова Всеукраїнського ЦВК Г.Петровський у листі до окружних та районних виконкомів зазначав, що огляд "...дасть нам можливість підвести підсумки радянського будівництва в нацменселах, зокрема в польських, виявити досягнення в роботі польських рад та їх хиб"²⁹.

Для проведення цієї важливої кампанії при Президії ВУЦВК було утворено спеціальну комісію. Аналогічні комісії утворювались на місцях. Огляд дав можливість провести обстеження всіх 136 польських сільрад. Результати роботи оглядових комісій висвітлювались на сторінках польської газети "Серп" та в окружних газетах "Червоний кордон" (Кам'янець-Подільський), "Шлях Жовтня" (Шепетівка) та інших.

На засіданні Малої Президії ВУЦВК 1 листопада 1927 року (протокол №26/387) підведені підсумки огляду польських сільських рад. У доповіді заступника голови ЦКНМ Я.Саулевича було визнано, що огляд роботи польських сільрад дозволив помітити "зростання господарств бідняцьких та середняцьких шарів польського селянства, поширення радянської суспільності, піднесення культурного рівня польського населення, відсутність антагонізму на національному ґрунті і загальне покращення роботи рад та їх комісій"³⁰. Переможами огля-

ду визнані 22 польські сільради, які домоглися найкращих досягнень в економічному, культурно-освітньому і господарському житті. Кожна друга відзначена сільська рада відносилась до подільського регіону. Серед них Тарабанівська Вінницької округи, Остойська, Майдано-Віньковецька Кам'янецької округи, Войтовецька, Зелнецька, Яхновецька, Новобубнівська Проскурівської округи³¹. Всі вони були нагороджені цінними подарунками за рахунок коштів округ та Центру.

Звичайно, в роботі кожної польської сільської ради були певні позитивні моменти, як і недоліки, на що вказували комісії при підведенні підсумків. Вважаємо за необхідне навести приклади роботи кращих польських сільрад. Так, Новобубнівська сільська рада об'єднувала три населених пункти: Новобубнівку, Ленінці та Ворошилівку з населенням 963 чол., з них 733 – польської національності. На території сільради працювали 240 господарств, з яких 153 бідняцькі, 83 середняцькі, 4 заможні. Споживча кооперація об'єднувала 128 пайщиків з капіталом 445 крб. 50 коп. Всього було кооперовано 53 відсотки дворів. Сільськогосподарське кредитове товариство об'єднувало 189 пайщиків, які за контрактували 150 десятин землі під посів цукрового буряка. Комітет незаможного селянства згуртував 107 осіб. Працювала трудова польська школа, в якій навчалися 44 учні, в хаті-читальні діяли три гуртки: господарчий, кооперативний та драматичний. Бібліотека нараховувала 192 книжки, з яких 150 польською мовою. При хаті-читальні та школі було утворено товариство "Геть неписьменність" і пункт ліквідації неписьменності, який закінчило 38 осіб (всього неписьменного населення було 80 чоловік). При польській сільській раді працювали три комісії: земельна, адміністративна та культурно-освітня³².

Упродовж двох років роботи Трісецька польська сільрада мала певні здобутки. За допомогою громади збудовано нову школу вартістю в 5000 крб. Відремонтовано будинок старої школи, в якому розмістились канцелярії сільради, хата-читальня та театр на 170 місць. Всі діти шкільного віку були охоплені навчанням. За цей час закінчена ліквідація неписьменності серед населення віком 12-35 років. Проведений ремонт сільських шляхів. В господарському відношенні селянство зрозуміло користь і перевагу культурного насінництва та впровадження племінної роботи у тваринництво³³.

По підсумках огляду польських сільських рад Президія ВУЦВК в січні 1928 року прийняла постанову, в якій передбачалось здійснення конкретних заходів відповідними наркоматами і місцевими органами влади щодо поліпшення становища в польських селах і, в першу чергу, вирішення питання землезабезпечення бідноти, економічного і організаційного

зміцнення сільськогосподарських товариств, кооперативних об'єднань, подальше відкриття та будівництво нових шкіл, ліквідація неписьменності серед національних меншин, перепідготовка голів і секретарів сільських рад³⁴.

На початку 30-х років близько 80 відсотків національних рад Поділля вели внутрішню документацію і зносили на національних мовах. Всі ради мали вивіски і печатки національними і українською мовами. З боку райвиконкомів національним радам постійно приділялась увага спеціальними інструкторами з роботи серед національних меншин, які були введені в штат виконавчих комітетів після ліквідації окружних нацменбюро. Ці штати відповідно до постанови Президії ВУЦВК від січня 1931 року вводились в тих районах, де національні меншини становили не менше 10 відсотків населення. На Україні інститут інструкторів з роботи серед національних меншостей працював при 130 райвиконкомках.

Цілком очевидно, що вище зазначені заходи дали можливість кількісному зростові та організаційному зміцненню національних рад. Так, 1932 року в Україні працювали 56 селищних та 102 сільські єврейські національні ради, з них на Поділлі - 30 селищних та 43 сільські, в яких проживало 146375 чоловік. Національні ради були утворені в 157 польських селах республіки, а в подільському регіоні працювали 62 польськільради, де проживало 72033 чоловіки.

Територіальне розміщення польських національних сільських рад Проскурівського району на початку 30-х років давало можливість

розглядати плани створення ще одного польського національного району на Україні з центром у Гречанах. Факти засвідчують, що лише в 4-х польськільрадах району проживало 9324 особи польської національності, зокрема, в с.Гречанах 3824 чол., Заріччі - 2223 чол., Шаровеччі - 1995 чол., Мацьківцях - 1282 чол. Зміни у подальшій національній політиці радянської влади не дозволили реалізувати ці наміри.

Таким чином, викладені матеріали дають підстави стверджувати, що курс УСРР на здійснення політики коренізації в 20-х - на початку 30-х років і, зокрема, серед національних меншин, дозволив завоювати їхню довіру та активно залучити до процесу державотворення. Організація національних сільських рад, безперечно, дала певні позитивні наслідки. Ця робота була ефективним засобом у забезпеченні рівноправності і задоволенні національних потреб меншостей.

Востановив польські селищні, сільські ради виступали керівниками господарського і культурного життя в населених пунктах, провідниками державницької політики. З допомогою виборів національні ради зуміли активізувати населення, допомогли усвідомити зміст всієї проведеної роботи, спрямували його активність на культурне, громадське та господарське будівництво. На жаль, згортання цієї роботи в середині 30-х років, подальші політичні репресії призвели до повної ліквідації національних сільрад.

Леонід Місінкевич

- 1 Буценко А. Советское строительство и нацменьшинства на Украине. Издание Центральной Административно-территориальной комиссии при ВУЦВКа 1926 г.-С. 15, 25.
- 2 Центральный державный архив вищих органів влади та державного управління України (далі - ЦДАВО України).-Ф. 413, оп. 1, спр. 10.-Арк. 105-106.
- 3 До історії міжнаціональних процесів на Україні // Укр.іст.журн.-1991.-№8.-С. 87.
- 4 Державний архів Хмельницької обл. (далі - ДАХМО).-Ф.Р.-653, оп. 2, спр. 12.-Арк. 1, 8.
- 5 Там само.-Арк. 4, 8, 9.
- 6 Там само.-Спр. 6.-Арк. 8.
- 7 Там само.-Спр. 16.-Арк. 67-68.
- 8 ЦДАВО України.-Ф. 413, оп. 1, спр. 4.-Арк. 40.
- 9 ДАХМО.-Ф.Р.-1245, оп. 1, спр. 33.-Арк. 186..
- 10 Там само.-Ф.Р.-653, оп. 2, спр. 14.-Арк. 2.
- 11 Там само.-Спр. 12.-Арк. 19.
- 12 Там само.-Арк. 2; Ф.Р.-766, оп. 1, спр. 162.-Арк. 80.
- 13 ЦДАВО України.-Ф. 413, оп. 2, спр. 5.-Арк. 122.
- 14 Итоги работы среди национальных меньшинств на Украине: К 10-й годовщине Октябрьской революции. По материалам Центральной Комиссии национальных меньшинств при ВУЦВК.-Харьков, 1927.-С. 97.
- 15 ЦДАВО України.-Ф. 413, оп. 2, спр. 5.-Арк. 122-123.

- 16 Стронський Г.Й. Польські національні сільради на Україні у 1920-1930-ті роки//Проблеми слов'янознавства.-Вип. 44.-Львів, 1992.-С. 47.
- 17 ДАХМО.-Ф.Р.-3508, оп. 1, спр. 6.-Арк. 250.
- 18 Там само.-Ф.Р.-653, оп. 2, спр. 12.-Арк. 250..
- 19 Там само.-Арк. 78, 259; Ф.Р.-766, оп. 1, спр. 67.-Арк. 8.; Ф.Р.-35, оп. 1, спр. 6.-Арк. 87; Ф.Р.-766, оп. 1, спр. 56.-Арк. 640-641.
- 20 Там само.-Ф.Р.-653, оп. 2, спр. 12.-Арк. 267.
- 21 Там само.-Спр. 8.-Арк. 8.
- 22 Там само.-Ф.Р.-3508, оп. 1, спр. 6.-Арк. 146.
- 23 Там само.-Ф.Р.-653, оп. 2, спр. 21.-Арк. 71.
- 24 ЦДАВО України.-Ф. 413, оп. 2, спр. 5.-Арк. 30.
- 25 ДАХМО.-Ф.Р.-766, оп. 1, спр. 258.-Арк. 399.
- 26 Там само.-Ф.Р.-653, оп. 2, спр. 28.-Арк. 5; Ф.Р.-926, оп. 1, спр. 9.-Арк. 73; Ф.Р.-3508, оп. 1, спр. 19.-Арк. 27.
- 27 Глинський А.Б. Национальные меньшинства на Украине.-Харьков, 1934.-С. 34.
- 28 ДАХМО.-Ф.Р.-334, оп. 1, спр. 5.-Арк. 85.
- 29 Там само.-Арк. 57.
- 30 Там само.-Ф.Р.-3508, оп. 1, спр. 30.-Арк. 200.
- 31 ЦДАВО України.-Ф. 413, оп. 1, спр. 318.-Арк. 3-7.
- 32 Там само.-Спр. 305.-Арк. 28-30.
- 33 ДАХМО.-Ф.Р. 3508, оп. 1, спр. 32.-Арк. 209-210.
- 34 ЦДАВО України.-Ф. 413, оп. 1, спр. 318.-Арк. 229-230.